

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.322

Й.М. Петрович, І.І. Новаківський
Національний університет “Львівська політехніка”
кафедра менеджменту організацій

ОРГАНІЗАЦІЙНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

© Петрович Й.М., Новаківський І.І., 2010

З метою запобігання загрозам економічної безпеки вітчизняних підприємств і зниження їх впливу проаналізовано тенденції змін у принципах підтримання стійкого розвитку підприємства у перехідному до інформаційного суспільстві, визначено структуру чинників впливу на організаційну систему управління, запропоновано методологію формування області стійкого розвитку.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, стійкий розвиток, інформаційне суспільство, сфера економічної безпеки, порогові значення.

For a decline and prevention of threats of economic security of domestic enterprises the tendencies of changes are analysed in principles of forming of organizational control the system in transitional to informative society, certainly structure of factors of influence on the organizational system of management, methodology of forming of area of steady development is offered.

Keywords: economic security of enterprise, steady development, informative society, sphere of economic security, threshold values.

Постановка проблеми

Формування сприятливого підприємницького середовища для вітчизняних підприємств насамперед вимагає забезпечення їх економічної безпеки, яка стає одним із вирішальних чинників, що визначає перспективи розвитку України загалом. Найчастіше економічну безпеку підприємства визначають як сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють його ефективному функціонуванню, його здатності задовольняти потреби суспільства, держави, колективу, забезпечувати конкурентоспроможність на внутрішніх і зовнішніх ринках, гарантувати захищеність від різних загроз і втрат.

До основних збурювальних чинників загроз економічної безпеки підприємств можна зарахувати зростання невизначеності в умовах становлення інформаційної економіки загалом: появу нових та удосконалення наявних управлінських і виробничих інформаційних технологій, підвищення вимог масового споживача до якості товарів/послуг в умовах неухильного обмеження джерел ресурсів, запізніле або усвідомлене введення в дію регламентуючих та нормативних актів для динамічно змінного середовища бізнес-діяльності. В таких умовах нагальними проблемами управління сучасним підприємством стає його орієнтація на стабільний і стійкий розвиток в умовах динамічного зростаючого інформаційного суспільства. Розроблення і реалізація системи економічної безпеки підприємства в сучасних умовах нестабільності, суперечливості процесів реформаций вимагають врахування всієї сукупності управлінських, організаційних, соціально-правових аспектів для забезпечення ефективного захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз і підтримки стійкого розвитку. Отже, можна зробити висновок, що надзвичайно важливим чинником розвитку вітчизняних підприємств є підтримка стійкості їх функціонування, що вимагає розроблення нових актуальних методологічних підходів у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Численні публікації в науковій економічній літературі стосуються питань формування системи економічної безпеки вітчизняних підприємств, здатної забезпечити зниження рівня загроз їх діяльності. Задовільного рівня забезпечення економічної безпеки підприємств передусім можна досягнути за умови об'єднання в єдиний, цілісний механізм засобів, методів і способів, які в сукупності можуть забезпечити збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів.

Аналіз наведених в науковій літературі підходів щодо визначення суті економічної безпеки підприємств (ресурсно-функціональний, організаційно-структурний, інформаційний тощо) дає змогу зробити висновок про те, що економічна безпека підприємства ґрунтується на базових функціональних складових, які в кожному окремому випадку залежать від галузі, величини підприємства, стану економіки тощо [1, 2, 4, 6]. У сукупності рівень економічної безпеки визначають досягнуті підприємством рівні забезпечення у таких сферах: фінансової стійкості і незалежності; технологічної незалежності і конкурентоспроможності технологічного потенціалу; оптимальності формування організаційної структури управління; кваліфікації персоналу, наявного інтелектуального потенціалу, ефективності НДДКР; екологічності діяльності підприємства; правового захисту всіх напрямів діяльності підприємства; захисту інформаційного середовища підприємства; безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна і комерційних інтересів.

Наведені чинники можуть мати різні пріоритети залежно від характеру загроз для забезпечення належного рівня економічної безпеки на підприємстві.

На нашу думку, стержнем економічної безпеки підприємства є його організаційна система управління, вивчення впливу якої нині ще слабо досліджено.

Постановка цілей

Цілями дослідження стало вивчення актуального у наш час впливу організаційної системи управління на безпеку підприємства у таких аспектах:

- виявлення особливостей змін акцентів стійкого розвитку підприємств в умовах становлення інформаційної економіки;
- визначення сукупності чинників впливу на стійкість розвитку підприємства через організаційну систему управління;
- розроблення стратегії дотримання економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу

Головною метою економічної безпеки підприємства стає забезпечення його стійкого і максимально ефективного поточного функціонування і підтримання високого потенціалу розвитку для зростання в майбутньому.

Забезпечення економічної безпеки підприємства, насамперед, полягає у досягненні стабільності функціонування його організаційної системи управління з метою створення стійких перспектив зростання для досягнення цілей свого бізнесу. Траєкторія і швидкість перетворень організаційної системи управління, що відбуваються в сучасному господарському житті, визначають глибинні проблеми для безпеки підприємства, його стійкого розвитку. Зміни в зовнішньому середовищі бізнесу закономірно викликають необхідність розроблення і впровадження нових принципів організаційного управління, що забезпечують стійкий розвиток підприємства.

Завдання організаційної системи управління підприємства змінюються в умовах поступового прояву тенденцій нових можливостей економіки в окремих галузях. Перехід від індустріального до постіндустріального, а далі до інформаційного суспільства розглядається як головна трансформація минулих десятиліть. Вперше термін “інформаційна економіка” з'явився в роботах [5] працівника Стенфордського центру Марка Пората в 1976 році, яким позначався кластер зростаючих

високотехнологічних інформаційних галузей. Сьогодні інформаційна економіка спирається на високотехнологічні виробництва, які безпосередньо важко зарахувати до суто інформаційного сектора (наприклад, мікроелектроніка, електронне машинобудування, приладобудування, робототехніка, виробники телекомунікаційного устаткування, засобів зв'язку тощо). До основних ознак інформаційної економіки належать: випереджувальний темп зростання приросту обсягів інформації відносно ВВП; збільшення тиску фінансової сфери на інші сектори економіки; транснаціональний характер глобалізації світової економіки за рахунок всепроникнення інформації через міжнародну мережу Інтернет. Можна стверджувати, що закони нової “інформаційної економіки” не цілком відповідають традиційній логіці класичних тверджень економічної теорії. Напрацьовані та апробовані часом методи менеджменту втрачають свою аналітичну значущість, перестають бути дієвим інструментарієм формування економічної політики. Сьогодні природним вважається руйнування досягнутих соціально-економічних рівноваг і виникнення нових їх аналогів з вищою складністю структурного рівня. Тим самим закладаються можливості й умови для встановлення нових рівноваг на якісно вищому структурному рівні. Схематично цей процес можна відобразити на прикладі прояву синергічного закону розвитку технологій [3].

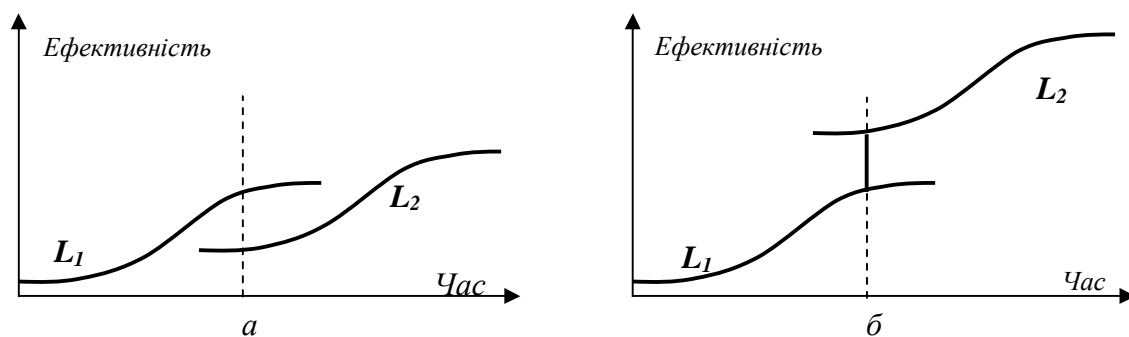

Рис. 1. Закони наслідування управлінських та виробничих технологій

На рис. 1, а зображено традиційне оновлення через заміну технологій, відображених S-подібною кривою. Ефект синергічного поєднання технологій показано на рис. 1, б. Об'єднувальною основою такого поєднання, як правило, стає інформаційна складова.

У постіндустріальному суспільстві поняття “стійкість” з технічної сфери перемістилося в економічну. Головною особливістю організаційної системи управління стає її адаптація до динамічного навколишнього середовища під дією великої кількості випадкових чинників, що зумовлено складним характером взаємозв'язків. В інформаційному просторі стійкість переважно акцентується на формуванні плинних інформаційних зв'язків, які подібно павутині підтримують стійкий розвиток підприємства.

Сутність перетворень, які відбуваються в економіці, можна відобразити у зміні акцентів основних принципів організування діяльності підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Тенденції зміни вагомості принципів організування діяльності підприємства

Принципи	Суспільство			Змістове наповнення чинників
	індустріальне	постіндустріальне	інформаційне	
1	2	3	4	5
Динамічна рівновага	↑	↑↑	↑↑↑	оптимальне співвідношення між стійкістю і мінливістю, самоорганізацією і управляючими впливами
Комплексність	↑	↑↑	↑↑↑	охоплення всіх резервів підприємства, рівнів управління, тенденцій розвитку

1	2	3	4	5
Системність	↑↑↑	↑↑	↑	скоординований підхід управління підрозділами у межах єдиного цілого
Плановість	↑↑↑	↑↑	↑	строга послідовність дій в часі і просторі, порушення якої негативно впливає на результати діяльності
Обґрунтованість	↑↑↑	↑↑	↑	опера управління рішень на практику і результати діяльності
Безперервність наслідування	↑↑↑	↑↑	↑	кожна наступна дія спирається на попередні результати
Стратегічне довгострокове планування	↑↑↑	↑↑	↑	пошук резервів розвитку ґрунтується на концептуальному опрацюванні майбутнього розвитку підприємства
Узгодженість	↑	↑↑	↑↑↑	єдиний підхід до управління резервами на рівні як підприємства, так і його підрозділів
Альтернативність	↑	↑↑	↑↑↑	цілеспрямований відбір з множини можливих варіантів найраціональніших і найефективніших
Сценарність	↑	↑↑	↑↑↑	визначення конкретних умов (сценарію) мобілізації того або іншого резерву.
Оптимальність	↑↑↑	↑↑	↑	оптимальне співвідношення витрат і вигод від функціонування підприємства
Адаптивність (еластичність)	↑	↑↑	↑↑↑	згладження наслідків внутрішніх і зовнішніх збурювальних дій підтриманням відносної стабільності основних параметрів діяльності
Самоорганізація	↑	↑↑	↑↑↑	підвищення автономності виробничих процесів при взаємодії системи з навколишнім середовищем
Синергія	↑	↑↑	↑↑↑	поєднання технологій управління та виробництва з метою переведення діяльності на якісно вищий рівень
Випереджувальне управління	↑	↑↑	↑↑↑	використання методів і засобів раннього моніторингу і застосування випереджувальних профілактичних заходів
Оперативне реагування	↑	↑↑	↑↑↑	швидка реакція для відновлення економічної стійкості організації, повернення системи в її рівноважний стан
Раціональність	↑	↑↑	↑↑↑	переорієнтація з менш важливих напрямів діяльності на важливіші і перспективніші напрями для посилення економічної стійкості
Розумний консерватизм (інерція)	↑	↑↑	↑↑↑	обґрунтоване запізнення змін резервів, зумовлене темпом зміни ресурсів або технологій

*Авторська розробка

Наведені принципи формування резервів розвитку підприємств не є вичерпними. Вони можуть бути покладені в основу методичних підходів до пошуку, оцінки і реалізації потенціалу розвитку підприємств. Стійкий розвиток підприємства з синергічним ефектом може досягатися в межах зваженого скоординованого дотримання наведених принципів.

З іншого боку, стійкість підприємства формується через організаційну систему управління, ступінь збалансованості її елементів (функціональних і виробничих підрозділів), їх взаємодії у часі і просторі за обсягами і напрямками діяльності із зовнішнім середовищем. Такий стан вимагає комплексного урахування зовнішніх та внутрішніх чинників, які опосередковано чи прямо впливають на організаційну систему управління (рис. 2).

Рис. 2. Структура чинників впливу на організаційну систему управління

*Авторська розробка

Опис та коротку характеристику наведених на рис. 2 чинників подано в табл. 2.

Отже, стійкість розвитку підприємства – це збереження цілісності системи впродовж багатьох циклів функціонування, тобто дотримання заданих параметрів за сукупністю чинників і їх корегування з урахуванням зовнішніх впливів дій і внутрішніх змін з метою досягнення поставлених цілей.

Таблиця 2

Чинники впливу на організаційної системи управління

Чинники впливу	Змістове наповнення
1	2
Чинники зовнішнього середовища	
Стан економіки	визначальний чинник, який має вирішальний вплив на функціонування підприємства та визначається такими макроекономічними параметрами, як темп інфляції, рівень зайнятості населення, платоспроможність підприємств тощо
Екологічні чинники	посилення стандартів охорони навколишнього середовища вимагає модернізації наявних технологій управління виробничими процесами

1	2
Науково-технічний прогрес	позначається на змінах технологій управління й виробництва, застосуванні НІТ для проектування нових товарів/послуг
Політичні чинники	визначають політику оподаткування, податкових пільг і мит, нормативних актів уряду, розвиненість форм правового регулювання економіки, додержання антимонопольного законодавства, підтримку кредитної політики влади тощо
Міжнародне оточення	збільшення та урізноманітнення кількості чинників, різне співвідношення і сила дії (угоди щодо тарифів і торгівлі між країнами; митна політика) приводять до посилення відповідної складової організаційної системи управління.
Соціально-культурні чинники	національний менталітет, ставлення основної маси населення до підприємництва, розвиток руху захисту прав споживачів, зміни суспільних цінностей, зміни ролі керівників у виробництві і їх соціальних установок впливають на технології управління
Конкуренти	зростає кількість конкурентів, підвищується схильність системи управління до задіяння маркетингу, зростає вагомість оперативності ухвалення рішень, що вимагає змін організаційної системи управління.
Замовники	при еластичному за ціною попиті змушує організаційну систему управління шукати способи зниження витрат виробництва і оптимізувати трансакційні витрати.
Ринок трудових ресурсів	є постачальником кадрів для наповнення структурними елементами організаційної системи управління відповідно до можливостей підприємства щодо їх залучення і утримання
Законодавство і держрегулювання	визначає основні форми управління підприємством і способи ведення його діяльності
Акціонери	прагнуть оптимізувати організаційну систему управління з метою отримання максимальної економічної віддачі
Інвестори і кредитори	взаємопов'язані з організаційною системою управління через прагнення отримати довгостроковий контроль за підприємством або максимізувати прибуток в короткостроковому періоді
Постачальники ресурсів	кількість і надійність постачальників визначають функціонування організаційної системи управління в частині управління матеріально-технічним забезпеченням і запасами, аж до поглинання постачальника
Інші контактні організації	некомерційні організації, товариства, фонди, органи місцевого самоврядування тощо, наприклад, впливають на кадровий склад організаційної системи управління
Чинники внутрішнього середовища	
Стратегія	включає засоби досягнення кінцевих результатів через організаційну систему управління, яка зобов'язана переглядатися при розробленні нової стратегії компанії.
Розмір підприємства	зростання розміру організації супроводжується швидким і послідовнішим зростанням диференціації, особливо вертикальної
Кадровий менеджмент	впливає на реальні взаємозв'язки між людьми і їх діяльністю, відображається в схемах організаційних структур і посадових обов'язках
Виробнича структура	впорядкованість підприємств (цехів, ділянок) з погляду їх розташування і взаємозв'язку, тип виробництва формують фізичну базу промислового підприємства
Технологія	застосовування технології визначає спосіб виробництва та управління, а отже, сильно впливає на організаційну систему управління
Життєвий цикл підприємства	первинні цілі, тип лідера, організаційна модель, методи управління, центральні проблеми тощо безпосередньо узгоджуються на стадії розвитку організації. Наприклад, на стадії народження розробляються заходи щодо виживання, тип лідера – новатор, метод управління – одноособовий, організаційна модель удосконалюється відповідно до максимізації прибутку.
Характер продукції	визначає потреби в організуванні управління і виробництва
Інформаційні потоки	наявність інформаційних каналів організаційної системи управління необхідна для забезпечення менеджерів достовірними, оперативними даними, визначається засобами ефективного прямого і зворотного зв'язку

*Авторська розробка

Виділяють такі два напрями забезпечення стійкості розвитку підприємства:

- стійкості функціонування (цілісності) в умовах економного використання ресурсів;
- стійкості розвитку, що характеризує рух, динамічну рівновагу системи, її здатність до адаптації і переходу на якісно новий рівень

Очевидно, що організаційна система управління підприємством – це створена людиною штучна система, яка не є саморегульованою. Вона вимагає постійного контролю, вдосконалення і управління у зв'язку зі змінами цілої низки зовнішніх та внутрішніх чинників. Для кожної системи існує оптимальне дозування управлінських дій, щоб утриматися в області стійкості. Недостатнє або надмірне управління може вивести систему з області стійкого розвитку в нестабільний стан. У межах організаційної системи управління слід здійснювати аналіз стану економічної безпеки окремих складових і розроблення заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства загалом, яка, залежно від особливостей бізнесу, може охоплювати як внутрішні підрозділи, так і залучені на договірній основі.

Здатність системи залишатися в області стійкості називають “живучістю” системи. Адаптивними є системи, які “змінюють свою поведінку так, щоб залишатися в області стійкості навіть за наявності зовнішніх дій”. Оцінка організаційної системи управління є необхідною умовою для управління процесом динамічного розвитку підприємства й ухвалення рішень в змінній господарській ситуації. Необхідна організаційно-управлінська діагностика, що об'єднує моделювання і аналіз початкової організаційної структури, виявлення “вузьких” місць і розробку пропозицій з реалізації змін, на основі результатів якої розробляються варіанти поліпшення організаційного потенціалу інтегрованої структури з метою підвищення ефективності функціонування підприємств.

У зв'язку з цим область стійкості можна будувати з огляду на розуміння економічної невизначеності.

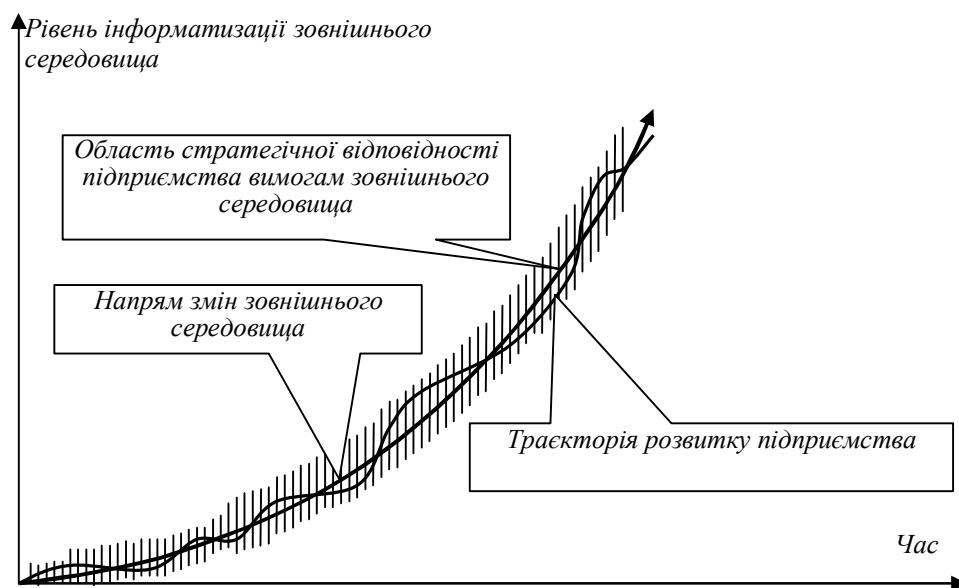

Рис. 3. Область економічної безпеки підприємства у динаміці

*Авторська розробка

Критерії економічної безпеки щодо вибору області стійкості можуть ґрунтуватися на таких методологічних засадах:

- “Стійкість розвитку”. Під управлінням безпекою в аспекті стійкості розвитку розумітимемо таке ситуаційно-адаптивне управління безпекою, яке забезпечує відтворення розвитку і зберігає його динаміку. Центральним показником забезпечення відтворення розвитку є “ресурси підприємства”. Цей підхід можна пов'язати з ідеєю китайського мислителя Лао Цзи, щоб “все працювало само собою”.

- “Незалежність розвитку”. Незалежність розвитку підприємства – це ступінь самостійності керівництва (автономності суб'єкта) в ухваленні стратегічних управлінських рішень і раціональному використанні потенціалу підприємства, можливість здійснювати вплив на об'єкт управління відповідно до потреб споживачів (динамічний аспект розвитку). Центральною ідеєю цього підходу є забезпечення незалежності розвитку підприємства через нарощування його потенціалу.

- “Узгодженість інтересів”. Під управлінням безпекою в аспекті “узгодження” йдеться про збалансоване управління життєво важливими напрямками діяльності підприємства, що полягає в узгодженні формування ресурсної бази підприємства та його потенціалу, орієнтуючись на групу інтересів зовнішнього середовища. Це так звана ідея маркетингового підходу. Розвиток передбачає наявність життєвих просторів резервів, у межах яких ведеться діяльність підприємства. Ґрунтується на принципах соціально-етичного маркетингу і впровадженні інтегрованого маркетингового управління.

Межі цієї області змінюються у ході еволюції системи, а будь-яка зміна системи впливає на розміщення і розмір області стійкості, яку можна визначити пороговими значеннями вибраних показників. Порогові значення — це граничні величини, вихід за межі яких перешкоджає нормальному розвитку внутрішніх елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій. Наближення до їх граничнодопустимої величини свідчить про наростання загроз соціально-економічній стабільності підприємства, тобто про реальну загрозу економічній безпеці.

Нижні порогові рівні відповідно наведених методологічних засад зниження безпеки відображають такі величини:

- граничнодопустимий рівень зниження економічної активності, обсягів виробництва, інвестування і фінансування, за межами якого неможливий самостійний економічний розвиток на технічно сучасному конкурентоспроможному базисі;

- граничнодопустимий рівень зниження витрат на підтримку і розвиток власного потенціалу, за межами якого виникає небезпека необоротної втрати життєво важливих джерел економічного зростання;

- граничнодопустиме зниження рівнів ефективності та якості управлінських і виробничих технологій, за межами якого виникає небезпека втрати обґрунтованого управління виробництвом і, як наслідок, втрата ринків збуту.

Отже, для досягнення граничної високої економічної безпеки підприємств необхідні граничні витрати. Адже підтримка вищого рівня економічної безпеки підприємства збільшує економічний тиск на його потенціал, на який в повному обсязі лягає забезпечення стабілізаційних заходів. Тобто верхні порогові рівні формуються на підставі показників рентабельності.

Висновки

Вивчення вітчизняного досвіду підтримки економічної безпеки показує, що в сучасному хаотично змінному ринковому середовищі:

- немає абсолютної гарантії успішного організаційного розвитку;
- шанси виживання підприємства різко зростають, якщо правильно вибудувати стратегію підтримання економічної безпеки;
- успіх супроводжує ті підприємства, чії стратегії розвитку націлені на розумно обґрунтований вибір методології економічної безпеки;
- розроблення і здійснення ефективної стратегії неможливі, якщо на підприємстві немає механізму моніторингу економічної безпеки за внутрішніми та зовнішніми чинниками.

Перспективи подальших досліджень

Актуальним залишається розроблення механізмів стійкого розвитку з урахуванням розглянутих принципів та чинників на прикладі підприємств машинобудівної та приладобудівної галузі.

1. Власюк О.С. *Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку*. – К.: Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, 2008. – 48 с. 2. Кавун С. В. *Методика построения политики безопасности организации: [Текст] / С.В. Кавун, Г.В. Шубина // Научный информационный журнал “Бизнес Информ”. ХНЭУ. № 1–2 – X., 2005. – С. 96 – 102.* 3. Краснокутська Н. В. *Інноваційний менеджмент: Навч. посібник*. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с. 4. Кондратьев К.Я., Романюк А.П. *Устойчивое развитие: концептуальные аспекты // Известия Русского географического общества. 1996. Т. 128. Вып. 6. С. 12.* 4. Уэбстер Ф. *Теория “информационного” общества*. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. 5. Шкаплет С.М. *Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія*. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

УДК: 339.727.22

Ю.В. Банах

Національний університет “Львівська політехніка”
кафедра менеджменту організацій

ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ЯК ПАРТНЕР ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ

© Банах Ю.В., 2010

Сьогодні в умовах недосконалих ринкових відносин більшість промислових підприємств стикається з проблемами. Багато цих проблем можна вирішити у співпраці з банком за допомогою факторингу, форфейтингу, лізингу. Такі джерела фінансування розглядаються також як альтернативні фінансові можливості і підприємства обережно використовують їх як ефективну можливість поточного фінансування господарської діяльності.

Ключові слова: кредит, факторинг, форфейтинг, лізинг, виробник, споживач, банк.

On today in the conditions of imperfect market relations most industrial enterprises run into many problems. Majority from these problems can be decided in collaboration with a bank by faktorinh, forfejtin, leasing. Such sources of financing are considered yet as exclusive bank possibilities and enterprises carefully use them as effective possibility of the current financing of economic activity.

Keywords: credit, faktorinh, forfejtin, leasing, producer, user, bank.

Постановка проблеми

На сьогоднішньому етапі подолання економічної кризи велика роль відводиться кредиту, який здатний вирішити проблему неплатежів і браку оборотних коштів у промислових підприємств, підготувати ресурси для розвитку виробництва, здійснення реструктуризації чи впровадження інноваційного проекту [1, 2]. Але через різні обставини кредитні кошти не завжди є доступними, ефективними за розмірами чи термінами для промислового підприємства.